

عنوان : تأثیر حکمرانی خوب و گردشگری بر رشد اقتصادی

(مطالعه موردی کشورهای عضو اوپک)

الهام عارفی

دانشجوی کارشناسی ارشد گروه اقتصاد، دانشگاه کردستان

Arefi9102@gmail.com

چکیده

امروزه دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی به عنوان یکی از اهداف مهم کشورها در نظر گرفته می‌شود؛ و سعی می‌کنند تا از روش‌های متفاوت به آن دست یابند. از جمله عوامل تأثیرگذار در این زمینه گردشگری و حکمرانی خوب است. هدف اصلی این پژوهش بررسی نقش حکمرانی خوب و گردشگری بر رشد اقتصادی برای کشورهای اوپک است. الگوهای مورد بررسی در این پژوهش با استفاده از روش داده‌های تابلویی برای ۱۲ کشور در بازه زمانی ۲۰۱۳-۲۰۰۳ برآورد شده‌اند. برای انجام تخمین الگوها از آزمون‌های ریشه واحد، آزمون‌های هاسمن و آزمون اثرات ثابت استفاده شده است. نتایج حاصل از تخمین الگوها نشان می‌دهد که متغیرهای تعداد گردشگران وارد شده، نرخ ارز، نرخ تورم، حاکمیت قانون، کنترل فساد و حق اظهار نظر و پاسخگویی تأثیر مثبت و متغیرهای نرخ تورم، ثبات سیاسی، کارایی و اثربخشی دولت، کیفیت قوانین و مقررات اثر منفی بر رشد اقتصادی کشورهای عضو اوپک داشته است.

واژه‌های کلیدی: رشد اقتصادی، حکمرانی خوب، داده‌های تابلویی، کشورهای OPEC

Good governance and the impact of tourism on economic growth (Case Study OPEC)

Elham Arefi

Abstract

Today, achieving economic growth and development is considered as one of the most important objectives of countries, and they try to use different methods to achieve it. One of the effective factors in this field is tourism and good governance. The main objective of this study is investigating the role of good governance and tourism on economic growth for the countries of OPEC. The examined patterns in this study were made using panel data for 12 countries in the period 2003-2013. To estimate the patterns we used unit root tests, Hausmann tests and fixed effects test. The results of the pattern estimation show that the variables like the number of tourists arrived, exchange rates, inflation, rule of law, control of corruption and the right of telling your ideas and accountability have positive impact and variables such as inflation, political stability, efficiency and effectiveness of government, quality of the rules and regulations have negative effect on the economic growth of the OPEC countries.

مقدمه

امروزه بسیاری از کشورها دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی را به‌عنوان یکی از اهداف اصلی خود قرار داده‌اند؛ اما باید در نظر داشت که دستیابی به رشد بالاتر نیازمند شناخت عوامل مؤثر بر آن است. عوامل بسیار زیادی وجود دارند که می‌تواند رشد اقتصادی را تحت تأثیر قرار بدهد. از جمله این عوامل گردشگری و حکمرانی خوب هست که می‌توانند تأثیر به‌سزایی در رشد اقتصادی کشورها داشته باشند. گردشگری به‌طور قابل‌توجهی می‌تواند به رشد اقتصادی کشورها، به‌ویژه کشورهای در حال توسعه کمک کند بدین دلیل که در مراحل اولیه توسعه اقتصادی، گردشگری می‌تواند نقش خوبی در تحریک رشد اقتصادی از طریق ایجاد شغل و کسب درآمد ارزی برای واردات کالاهای سرمایه‌ای داشته باشد (مین و روح^۱، ۲۰۱۳). به علت اهمیت و نقش این صنعت در دستیابی به رشد و توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی در دهه‌های اخیر جوامع و کشورهای مختلف به گسترش این صنعت روی آورده‌اند؛ و در تلاش هستند، سهم بیشتری از بازار جهانی این صنعت را برای خود به ارمغان ببرند، به‌طوری‌که هم‌اکنون این صنعت به یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی کشورها تبدیل شده و از آن به‌عنوان یک صنعت مولد و پویا که سایر بخش‌های اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد یاد می‌شود (بختیاری و یزدانی، ۱۳۸۹).

امروزه صنعت گردشگری سهم بزرگی از فعالیت‌های اقتصادی را به خود اختصاص داده اما بسیاری از کشورهای در حال توسعه با وجود اینکه توانسته‌اند از طریق گردشگری بخشی از مشکلات مربوط به بیکاری و پایین بودن سطح درآمد سرانه را پوشش بدهند متوجه این موضوع شده‌اند که داشتن پتانسیل گردشگری به‌تنهایی کافی نیست و در این میان لزوم وجود یک حکمرانی خوب حتمی است (رنانی و خواجویی، ۱۳۹۲). حکمرانی خوب یکی از مباحث جدید است که از دهه ۱۹۸۰ در ادبیات توسعه مطرح شده است. حکمرانی خوب به‌عنوان فرصت امنیت اقتصادی، بهبود کسب‌وکار محیط‌زیست و جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی از طریق شش شاخص: کنترل فساد، حاکمیت قانون، کیفیت قوانین و مقررات، اثربخشی دولت، ثبات سیاسی و حق اظهارنظر و پاسخگویی توسط نهادهای بین‌المللی ارزیابی می‌شود (دریایی و همکاران، ۲۰۱۲). حکمرانی خوب در کنار جاذبه‌های گردشگری موجب ایجاد امنیت سیاسی، گسترش همکاری‌های بین‌المللی، معرفی جاذبه‌های گردشگری داخل کشور و ورود بیشتر گردشگران به داخل کشور می‌شود. فقدان یک حکمرانی خوب نه‌تنها منجر به پیدایش عواملی مانند فقر و فساد، بیکاری، عدم رضایت شهروندان می‌شود، بلکه می‌تواند در مرور زمان منجر به حس عدم اطمینان خاطر در بین گردشگران خارجی شود؛ که این امر به‌نوبه خود باعث کاهش ورود تعداد گردشگران به داخل کشور می‌شود و به دنبال آن کشور از یک منبع درآمدی مهم بی‌نصیب می‌ماند (رنانی و خواجویی، ۱۳۹۲)؛ بنابراین می‌توان گفت که توجه به صنعت گردشگری و حکمرانی خوب می‌تواند منجر به رشد اقتصادی کشورها و مخصوصاً کشورهای در حال توسعه شود. از آنجا که کشورهای عضو OPEC با وجود ظرفیت‌های فراوان در جذب گردشگران بین‌المللی در اقتصاد تک‌محصولی و وابستگی شدید به درآمدهای نفتی گرفتار شده‌اند بررسی تأثیر گردشگری و حکمرانی خوب می‌تواند به‌عنوان یکی از راهکارهای رهایی از اقتصاد تک‌محصولی و دستیابی به رشد و توسعه پایدار در این کشورها مورد استفاده قرار بگیرد. از این‌رو این مطالعه قصد دارد به بررسی میزان تأثیرگذاری گردشگری و حکمرانی خوب بر نرخ رشد اقتصادی در میان کشورهای عضو OPEC بپردازد.

در این راستا این مطالعه به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر است:

- ۱- آیا کیفیت حکمرانی تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی کشورها دارد؟
- ۲- تأثیرپذیری رشد اقتصادی و توسعه گردشگری چطور بوده است؟

مبانی نظری

در این پژوهش مبانی نظری در دو بخش تعریف می‌شود. در بخش اول گردشگری و در بخش بعدی حکمرانی خوب و شش شاخص مربوط به آن بررسی می‌شود.

¹ Min & Roh

۱. گردشگری

گردشگری بزرگ‌ترین تولیدکننده ناخالص داخلی و اشتغال بوده و باعث رونق بسیاری از کشورها و مناطق می‌باشد (جفرناس^۲، ۲۰۰۱). نخستین دلیل توجه به صنعت گردشگری در اغلب کشورها، بهره‌مندی از منافع اقتصادی آن است. اگر گردشگری و جهانگردی دچار رونق و حرکت روبه‌جلو شود، فعالیت سایر بخش‌های اقتصادی نیز که به این بخش کالا یا خدمات ارائه می‌دهند یا محصول آن را مصرف می‌کنند، پرتحرک‌تر می‌شود. در واقع این صنعت به‌عنوان موتور رشد اقتصادی عمل کرده و سایر فعالیت‌ها را به دنبال خود می‌کشد (پرتوی، ۱۳۸۷). به‌عبارت‌دیگر گردشگری به تمام بخش‌های اقتصادی یک کشور مربوط شده و اثرات اقتصادی خود را، بر همه این حوزه‌ها بر جای می‌گذارد. منظور از اثرات اقتصادی گردشگری، کلیه آثاری است که بر پیکره اقتصادی تأثیر می‌گذارد. گردشگری، از طریق تأثیر بر مؤلفه‌های عمده اقتصادی مانند درآمد، اشتغال، سطح قیمت‌ها، عرضه و تقاضا، ترازهای مالی و مالیاتی جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد (نوربخش، ۱۳۸۹). بر اساس فرضیه توریسم منجر به رشد، رشد اقتصادی یک کشور علاوه بر میزان نیروی کار، صادرات، سرمایه و سایر عوامل مؤثر در اقتصاد کشور می‌تواند تحت تأثیر میزان گردشگران واردشده به آن کشور نیز باشد. در واقع گردشگری از روش‌های مختلف می‌تواند بر رشد اقتصادی کشورها تأثیرگذار باشد (کورتس و پولینا^۳، ۲۰۰۶). سازمان جهانی توریسم پنج محور عمده را برای اندازه‌گیری اثرات اقتصادی صنعت گردشگری پیشنهاد می‌کند که عبارت‌اند از: افزایش تولید ناخالص داخلی، ورود ارز، اشتغال، ضریب تکاثر و کمک به افزایش درآمدهای دولتی (رنج پور و همکاران، ۱۳۹۰). ورود گردشگران از طریق تأثیرگذاری مثبت بر عوامل یادشده منجر به رشد اقتصادی می‌شود. همچنین رضایت گردشگران از یک منطقه به افزایش نرخ حمایت از ماندگاری، وفاداری و جذب گردشگر کمک می‌کند که این امر نیز در کسب اهداف اقتصادی چون افزایش تعداد گردشگران و میزان سود، کمک‌کننده خواهد بود در نتیجه عموماً رابطه مثبتی بین رضایت گردشگر و کسب موفقیت بلندمدت اقتصادی در مقصد گردشگری وجود دارد (اردکانی و همکاران، ۱۳۸۸).

۲. حکمرانی خوب

نهادهای مالی بین‌المللی نظیر بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، همگی بر این عقیده‌اند که حکمرانی خوب یک ضرورت حیاتی برای کمک به برنامه‌های توسعه است (کمیجانی و سلاطین، ۱۳۸۹). در واقع افزایش نیاز به حکمرانی خوب توسط جوامع نه به دلیل فشارهای بین‌المللی، بلکه به دلیل ضرورت همراهی برای رسیدن به توسعه همه‌جانبه در جهان است (لیتائو^۴، ۲۰۱۰). امروزه که کشورهای در حال توسعه از سیاست‌های تعدیل ساختاری مانند خصوصی‌سازی و مقررات زدایی ناامید شده‌اند، حکمرانی خوب به‌عنوان تنها راه‌حل توسعه اقتصادی شناخته‌شده است و اهمیت آن روزبه‌روز بیشتر می‌شود. حکمرانی خوب، یک نیاز ضروری برای دستیابی به هزاره اهداف توسعه بیان‌شده است (دریایی و همکاران، ۲۰۱۲). اگرچه در برخی از متون حکمرانی خوب به معنی دولت خوب نیز معرفی شده است، اما نمی‌توان این دو مفهوم را مترادف دانست، زیرا همه نهادهای جامعه در قوه مجریه خلاصه نمی‌شود و سایر نهادها نیز در اداره روند یک کشور به‌اندازه خود سهیم می‌باشند؛ اما در میان بسیاری از اندیشمندان این اتفاق نظر وجود دارد که وجود دولت خوب شرط لازم برای حکمرانی خوب است (کرمانی و باسزا، ۱۳۸۷).

بانک جهانی حکمرانی خوب را بر اساس شش شاخص تعریف می‌کند که در ذیل تعریف مختصری از هر کدام آورده شده است:

(۱) کارایی و اثربخشی دولت^۵: کارآمدی دولت در انجام وظایف محوله که شامل مقولات ذهنی همچون کیفیت تهیه و تدارک خدمات عمومی یا کیفیت نظام اداری، صلاحیت و شایستگی کارگزاران و استقلال خدمات همگانی از فشارهای سیاسی می‌باشد.

² Jeffries

³ Cortes & Pulina

⁴ Leitão

⁵ Government Effectiveness

- ۲) ثبات سیاسی و عدم خشونت^۶: این شاخص به میزان ثبات رژیم حاکم و رهبران آن درجه احتمال تداوم حیات و تداوم سیاست‌های جاری در صورت مرگ‌ومیر یا تغییر رهبران و دولت‌مردان فعلی می‌پردازد.
- ۳) حق اظهارنظر و پاسخگویی^۷: بدین مفهوم که مردم بتوانند دولت را در برابر آنچه بر مردم تأثیر می‌گذارد مورد سؤال و بازخواست قرار دهند.
- ۴) حاکمیت قانون^۸: میزان احترام عملی که دولت‌مردان و شهروندان یک کشور برای نهادهایی قائل هستند که باهدف وضع و اجرای قانون و حل اختلاف ایجادشده است.
- ۵) بار مالی مقررات^۹: بر روی سیاست‌های ناسازگار با بازار تمرکز دارد، سیاست‌هایی از قبیل کنترل قیمت‌ها، عدم نظارت کافی بر سیستم بانکی و همچنین هزینه، وضع قوانین برای محدودیت بیش‌ازاندازه تجارت خارجی (کمیجانی و سلاطین، ۱۳۸۹).
- ۶) کنترل فساد^{۱۰}: به معنای مبارزه دولت با مواردی مانند رانت‌خواری، پرداخت رشوه، کسب ناعادلانه منافع خصوصی و بی‌توجهی به قوانین می‌باشد (رنانی و همکاران، ۱۳۹۲).

مطالعات انجام‌شده

حسنوند و خدایانه (۱۳۹۳) در مطالعه خود با عنوان تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی در کشورهای درحال توسعه طی دوره زمانی ۲۰۱۱-۱۹۹۹ و با استفاده از تخمین‌های اثرات ثابت و گشتاورهای تعمیم‌یافته سیستمی به این نتیجه رسیدند که رابطه مثبت بین گردشگری و رشد اقتصادی در این کشورها وجود دارد.

شریفی رنانی و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای به بررسی نقش حکمرانی خوب بر جذب گردشگر مطالعه موردی کشورهای منتخب OPEC پرداختند. الگوهای موردبررسی در این پژوهش با استفاده از داده‌های تابلویی برای ۱۰ کشور در بازه زمانی ۲۰۰۱-۱۹۹۶ برآورد شده‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها تأثیر مثبت تولید ناخالص داخلی، نرخ ارز، شاخص‌های حکمرانی بر تعداد گردشگران واردشده به کشورها را نشان می‌دهد. همچنین در بین شاخص‌های حکمرانی کارایی و اثربخشی دولت تأثیر بیشتری بر جذب گردشگر در کشورهای مورد مطالعه دارد.

رنج پور و همکاران (۱۳۹۰) در فرضیه توریسم منجر به رشد در ایران رابطه بین صنعت گردشگری و تولید ناخالص داخلی ایران را با استفاده از روش هم‌انباشتگی جوهانسنن-جوسلیوس طی دوره ۸۸-۱۳۴۷ مورد مطالعه قرار داده‌اند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که یک رابطه هم‌انباشتگی بلندمدت بین متغیرهای مذکور وجود دارد.

سامتی و همکاران (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای به بررسی اثر شاخص‌های حکمرانی خوب بر شاخص توسعه انسانی (مطالعه موردی، کشورهای جنوب شرقی آسیا) در دوره زمانی ۲۰۰۹-۲۰۰۰ با استفاده از داده‌های ترکیبی پرداختند، نتایج حاصل از مدل نشان می‌دهند که کیفیت حکمرانی خوب که از طریق میانگین موزون شاخص‌های حکمرانی محاسبه شده است، اثر مثبت و به لحاظ آماری کاملاً معنادار به شاخص توسعه انسانی دارد.

یاوری و همکاران (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای به بررسی رابطه بین صنعت توریسم و رشد اقتصادی در کشورهای عضو کنفرانس اسلامی (OIC) طی دوره زمانی ۲۰۰۷-۱۹۹۰ با استفاده از تخمین‌های گشتاوری تعمیم‌یافته اثرات ثابت و اثرات تصادفی پرداخته‌اند. نتایج حاصل از تحقی آنان رابطه مثبت میان مخارج توریسم و رشد اقتصادی (افزایش GDP سرانه) در بین کشورها را تأیید می‌کند.

توگکو^{۱۱} (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای به بررسی رابطه علت و معلولی بین گردشگری و رشد اقتصادی با استفاده از داده‌های پانل برای دوره زمانی ۲۰۱۱-۱۹۹۸ در کشورهای اروپایی، آسیایی و آفریقایی که در مرز دریای مدیترانه قرار گرفته‌اند پرداخته است.

⁶ Political Stability (No Violence)

⁷ Voice and Accountability

⁸ Rule of Law

⁹ Regulatory Quality

¹⁰ Control of Corruption

¹¹ Tugcu

نتایج تحقیق وی نشان می‌دهد که جهت‌علیت بین‌گردشگری و رشد اقتصادی بستگی به کشورهای گروه و شاخص گردشگری آن‌ها دارد. علاوه بر این کشورهای اروپایی منطقه مدیترانه بهتر می‌توانند از محل گردشگری به رشد دست یابند. دینگ و همکاران^{۱۲} (۲۰۱۴) از طریق ارائه مدل رشد-گردشگری که شکل توسعه‌یافته مدل رشد سولو بود به تخمین این مدل در بین ۱۰۹ کشور جهان در طی دوره زمانی ۲۰۱۱-۱۹۹۵ پرداختند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری در گردشگری به‌تنهایی برای رشد اقتصادی کافی نمی‌باشد. دریایی و همکاران (۲۰۱۲) در مطالعه خود اثر حکمرانی خوب بر توسعه صنعت گردشگری را در ۳۰ کشور منتخب در حال توسعه و ۳۰ کشور OECD برای دوره زمانی ۲۰۰۹-۱۹۹۶ مورد مقایسه قرار دادند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که سطح سواد در کشورهای OECD تأثیر مثبت و معناداری بر رشد گردشگری دارد اما در کشورهای در حال توسعه بی‌معنی است. همچنین شاخص‌های حکمرانی خوب اثرات مثبتی بر رشد گردشگری در هردو گروه کشورها دارد.

روش تحقیق

۱. معرفی روش داده‌های تابلویی

داده‌های تابلویی محیطی بسیار غنی از اطلاعات را برای گسترش تکنیک‌های برآورد و نتایج نظری در اختیار محققان قرار می‌دهند. داده‌های تابلویی روشی برای ترکیب داده‌های مقطعی و سری زمانی است. در داده‌های سری زمانی مقدار یک یا چند متغیر در طول یک دوره‌ی زمانی مشاهده می‌شود. در داده‌های مقطعی مقادیر یک یا چندین متغیر اقتصادی در یک زمان مشخص جمع‌آوری می‌شود. داده‌های تابلویی که برخی آن‌ها را داده‌های ترکیبی نیز می‌نامند، ترکیبی از داده‌های سری زمانی و مقطعی می‌باشند که مشاهده‌ی اطلاعات مربوط به داده‌های مقطعی را در طول زمان بررسی می‌کنند. ترکیب آماره‌های سری زمانی با آماره‌های مقطعی نه‌تنها می‌تواند اطلاعات سودمندی را برای تخمین الگوهای اقتصادسنجی فراهم کند، بلکه بر مبنای نتایج به‌دست‌آمده می‌تواند استنباط‌های سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی قابل‌توجهی را نیز فراهم سازد. (رنانی و خواجویی، ۱۳۹۲، ج۱).

۲. آزمون ریشه واحد در برآورد داده‌های تابلویی

اغلب مدل‌های اقتصادسنجی که در دهه‌های اولیه رشد مورد استفاده قرار می‌گرفتند، برفرض پایایی سری‌های زمانی استوار بودند. پس‌از آن که نا پایایی اکثر سری‌های زمانی آشکار شد، به‌کارگیری متغیرها به انجام آزمون‌های پایایی منوط گردید؛ اما پایایی متغیرها و آزمون‌های آن‌ها در حالتی که داده‌های ترکیبی مقطعی-سری زمانی استفاده می‌شود باحالتی که داده‌ها به‌صورت سری‌های زمانی هستند تفاوت عمده‌ای دارند. آزمون‌های ریشه واحد در داده‌های ترکیبی به‌وسیله کواه^{۱۳} پایه‌ریزی شد؛ و این مطالعات توسط لوین و لین^{۱۴}، لین و چو^{۱۵}، بریتونگ و ایم^{۱۶}، پسران و شین کامل شد. (رنانی و خواجویی، ۱۳۹۲، ج۱).

۳. آزمون F لیمر

قبل از هر چیز باید نوع داده‌ها از جهت panel و یا pool بودن مشخص گردد. رگرسیون تخمینی برای داده pool دارای یک عرض از مبدأ است اما در روش panel به ازای هر مقطع که در اینجا کشورهای عضو اوپک است می‌تواند یک عرض از مبدأ بدهد. برای این منظور از آزمون لیمر استفاده خواهد شد که دارای آماره F است.

¹² Ding et all

¹³ Quah

¹⁴ Levin & Lin

¹⁵ Lin & Chu

¹⁶ breitung

آماره آزمون F لیمر با استفاده از مجموع مجذورات پسماندهای مقید^{۱۷} (RRSS) حاصل از تخمین مدل ترکیبی به‌دست‌آمده از OLS و مجموع مجذورات پسماندهای غیر مقید^{۱۸} (URSS)، حاصل از تخمین رگرسیون درون‌گروهی به‌صورت زیر است:

$$F = \frac{\frac{RRSS - URSS}{N-1}}{\frac{URSS}{NT-N-K}} \approx F_{N-1, NT-N-K}$$

که در آن:

RRSS: مجموع مجذورات پسماندهای مقید

URSS: مجموع مجذورات پسماندهای غیر مقید

K: تعداد متغیرهای توضیحی

N: تعداد مقطع‌ها می‌باشد.

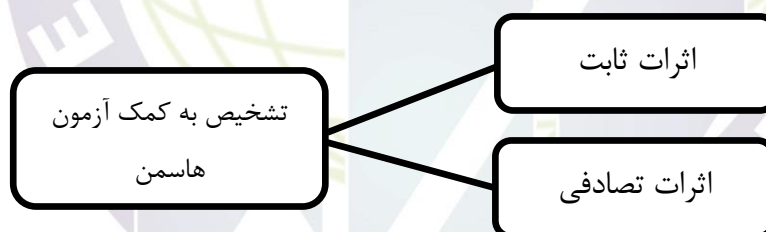
در آزمون F فرضیه H_0 یکسان بودن عرض از مبدأها (داده‌های تلفیقی) در مقابل فرضیه مخالف، ناهمسانی عرض از مبدأها (روش داده‌های تابلویی) قرار می‌گیرد. لذا می‌توان نوشت: $H_0 = \alpha_n: \alpha_1 = \alpha_2$

حداقل یکی عرض از مبدأها متفاوت است: H_1

اگر F محاسبه‌شده از F جدول با درجه آزادی (N-1) و (NT-N-K) بزرگ‌تر باشد، فرضیه H_0 رد شده و استفاده از روش داده‌های تابلویی بهتر است، در غیر این صورت از روش داده‌های تلفیقی استفاده می‌شود.

۴ آزمون هاسمن

در روش اثرات ثابت عرض از مبدأها، پارامترهای نامعلوم ولی ثابت هستند در حالی که در مدل اثرات تصادفی عرض از مبدأ ثابت نبوده و تصادفی است و همچنین مستقل از متغیرهای مستقل است. یعنی عرض از مبدأ در اثرات تصادفی مقدارش مستقل از متغیر مستقل تعیین می‌شود (رنانی و خواجه‌بوی، ۱۳۹۲).

داده‌ها، اطلاعات آماری و تصریح الگو

۱. داده‌ها و اطلاعات آماری

در این پژوهش برای برآورد الگو، از روش رگرسیون مبتنی بر داده‌های تابلویی استفاده می‌شود. حجم نمونه پژوهش ۱۲ کشور است که شامل ایران، لیبی، عراق، الجزایر، آنگولا، اکوادور، کویت، امارات متحده عربی، عربستان سعودی، نیجریه، قطر و ونزوئلا می‌باشد. کلیه داده‌های استفاده‌شده مربوط به بازه زمانی (۲۰۱۳-۲۰۰۳) می‌باشند. قلمرو مکانی این پژوهش کشورهای عضو OPEC می‌باشند. مباحث نظری و مطالعات تجربی به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده‌اند. کلیه آمار و اطلاعات مربوط به متغیرهای داده‌های تابلویی در این پژوهش از آمارمنتشرشده توسط شاخص حکمرانی جهانی (WGI)، شاخص توسعه جهانی (WDI)، بانک جهانی دریافت شده‌اند.

¹⁷ Restrict Residual Sum Squares

¹⁸ Un Restrict Residual Sum Squares

۲. الگوی پیشنهادی تخمین

در این قسمت ضمن در نظر گرفتن ملاحظات اقتصادی کشورهای عضو OPEC، از طریق ارائه‌ی الگوی لگاریتمی زیر، به بررسی اثر حکمرانی خوب و گردشگری بر رشد اقتصادی برای کشورهای مورد مطالعه پرداخته می‌شود.

$$LGDP_{it} = C + \alpha_1 LTOUR + \alpha_2 LS + \alpha_3 LGG_{it} + \alpha_4 LINF_{it} + \alpha_5 U_{it} \quad (1)$$

که در آن:

LGDP: لگاریتم تولید ناخالص داخلی

LTOUR: لگاریتم گردشگران برحسب ورود

LS: لگاریتم نرخ ارز رسمی

LGG: شاخص حکمرانی خوب

LINF: لگاریتم نرخ تورم

C: عرض از مبدأ

a: ضرایب متغیرها

t: متغیر روند زمانی

U: جز اخلاص الگو می‌باشد.

از طرف دیگر حکمرانی خوب دارای شش شاخص می‌باشد و بنا براین ما جمعاً ۷ الگو داریم به این صورت که:

$$LGDP_{it} = C + a_1 LTOUR + a_2 LS + a_3 LINF + a_4 LRL_{it} + U_{it} \quad (2) \text{ حاکمیت قانون (RL)}$$

$$LGDP_{it} = C + a_1 LTOUR + a_2 LS + a_3 LINF + a_4 LPV_{it} + U_{it} \quad (3) \text{ ثبات سیاسی (PV)}$$

$$LGDP_{it} = C + a_1 LTOUR + a_2 LS + a_3 LINF + a_4 LGE_{it} + U_{it} \quad (4) \text{ کارایی و اثربخشی دولت (GE)}$$

$$LGDP_{it} = C + a_1 LTOUR + a_2 LS + a_3 LINF + a_4 LRQ_{it} + U_{it} \quad (5) \text{ کیفیت قوانین و مقررات (RQ)}$$

$$LGDP_{it} = C + a_1 LTOUR + a_2 LS + a_3 LINF + a_4 LCC_{it} + U_{it} \quad (6) \text{ کنترل فساد (CC)}$$

$$LGDP_{it} = C + a_1 LTOUR + a_2 LS + a_3 LINF + a_4 LVA_{it} + U_{it} \quad (7) \text{ حق اظهار نظر و پاسخگویی (VA)}$$

تخمین الگوها

۱. نتایج آزمون ریشه واحد

پیش از بررسی تأثیر متغیرهای موجود بر رشد اقتصادی کشورهای اوپک، باید مانایی تمامی متغیرهای مورد نظر آزمون شوند. برای این منظور از آزمون دیکی فولر تعمیم یافته استفاده شده است. چنانچه مقدار آماره‌ی احتمال محاسبه شده کوچک‌تر از مقدار مربوط به سطح اطمینان ۹۵ درصد باشد فرضیه H_0 مبنی بر نامانایی رد خواهد شد. نتایج برای کلیه متغیرهای مدل در جدول (۱) به صورت زیر است.

جدول (۱) بررسی مانایی متغیرها

نتیجه	Pro	آماره دیکی فولر	متغیرها
نامانا	۰,۶۰۳۱	۱۹,۶۷	LGDP
نامانا	۰,۸۱۵۵	۱۰,۹۰	LTOUR
نامانا	۰,۴۸۲۵	۱۷,۵۹	LS
مانا	۰,۰۰۳۱	۴۱,۶۰	LINF
نامانا	۰,۶۴۶۰	۱۸,۹۸	LRL
مانا	۰,۰۹۲۹	۳۱,۱۵	LPV

نامانا	۰,۳۱۱۵	۲۴,۷۰	LGE
مانا	۰,۰۰۷۵	۴۱,۳۴	LRQ
نامانا	۰,۱۶۵۵	۲۸,۳۴	LCC
مانا	۰,۰۱۵۹	۳۸,۵۵	IvA

منبع: یافته‌های تحقیق

نتایج نشان می‌دهند که فرضیه H_0 در مورد متغیرهای LPV, LRQ LVO, رد می‌شود که مبنی بر مانا بودن آن‌ها در سطح است؛ ما در مورد سایر متغیرها فرضیه H_0 رد نمی‌شود که دال بر نامانا بودن آن‌هاست. متغیرهای نامانا با یکبار تفاضل گیری مانا می‌شوند.

۲. آزمون F لیمر

برای انتخاب بین روش داده‌های تابلویی و داده‌های تلفیقی از آماره‌ی F لیمر استفاده می‌شود. در آزمون F، فرضیه‌ی دال بر H_0 داده‌های تلفیقی (یکسان بودن عرض از مبدأها) و در مقابل فرضیه‌ی مخالف دال بر داده‌های تابلویی (ناهمسانی عرض از مبدأها) می‌باشد.

جدول (۲) بررسی قابلیت تخمین الگوها بر اساس آزمون F لیمر

Redundant Fixed Effects Tests			
Test cross-section fixed effects			
Effects Tests	statistic	d.f	prob
cross-section F	۸/۳۰	(۸, ۶۵)	۰/۰۰۰۰
cross-section Chi-square	۵۸/۴۶	۸	۰/۰۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به مقدار F محاسبه‌شده در جدول (۲) برابر با ۸,۳۰ و بزرگ‌تر بودن آن از F جدول، فرضیه‌ی H_0 این آزمون دال بر داده‌های تلفیقی (یکسان بودن عرض از مبدأها) رد می‌شود و بنابراین جهت برآورد از روش داده‌های تابلویی استفاده می‌کنیم.

۳. نتایج تخمین الگوها بر اساس آزمون هاسمن

اگر بعد از انجام دادن آزمون F، فرضیه‌ی H_0 رد شده باشد، این پرسش مطرح می‌شود که مدل در قالب کدام یک از روش‌های اثرات ثابت و اثرات تصادفی، قابل بررسی است. آزمون هاسمن برای تعیین روش تخمین در روش داده‌های تابلویی به کار می‌رود. فرضیه H_0 این آزمون دال بر وجود اثرات تصادفی است و فرضیه H_1 وجود اثرات ثابت را تأیید می‌کند. در صورتی که آماره‌ی احتمال آزمون هاسمن از پنج‌صدم بزرگ‌تر باشد الگو دارای اثرات تصادفی می‌باشد. نتایج در جدول (۳) صورت زیر است.

جدول (۳) نتایج آزمون هاسمن

متغیر	آماره آزمون H	Pro
C	۹,۵۷	۰,۰۰۰۰
LTOUR	۳,۸۰	۰,۰۰۰۳
LS	-۳,۵۵	۰,۰۰۰۷
LINF	-۰,۷۰۳	۰,۴۸۴۳
LRL	۱,۴۶	۰,۱۴۸۵
LPV	۲,۳۴	۰,۰۲۲۳
LGE	۲,۰۱۷	۰,۰۴۷۸

۰,۵۷۹۷	۰,۵۵۶	LRQ
۰,۶۹۷۷	۰,۳۹۰۱	LCC
۰,۰۱۴۴	-۲,۵۱	IvA

منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به نتایج تخمین در جدول (۳) فرضیه H_0 دال بر وجود اثرات تصادفی در LRL, LINF, LCC و LRQ را نمی‌توان رد کرد؛ بنابراین دلیل‌های مذکور در قالب اثرات تصادفی برآورد می‌شوند. در باقی الگوها فرضیه H_0 رد می‌شود. که مبنی بر وجود اثرات ثابت است.

۴. برآورد الگوها به روش اثرات ثابت

از آنجاکه در این بررسی به دنبال تأثیر گردشگری و حکمرانی خوب بر رشد اقتصادی هستیم و حکمرانی خوب دارای ۶ شاخص می‌باشد، مدل ۷ را باید برآورد کنیم، بر اساس نتایج آزمون هاسمن برآورد به روش اثرات ثابت مناسب‌تر است. نتایج برآورد در جدول (۴) به صورت زیر است:

جدول (۴) برآورد مدل‌ها به روش اثرات ثابت

متغیرهای توضیحی	برآورد مدل پایه	برآورد مدل با شاخص حکمرانی RL	برآورد مدل با شاخص حکمرانی PV	برآورد مدل با شاخص حکمرانی GE	برآورد مدل با شاخص حکمرانی RQ	برآورد مدل با شاخص حکمرانی CC	برآورد مدل با شاخص حکمرانی VO
C	۲۴,۱۳۳۹	۲۵,۶۷۳۶	۲۴,۹۳۲۹	۲۷,۰۰۴۹	۲۵,۲۵۳۲	۲۶,۴۹۰۲	۲۶,۷۸۰۷
LTOUR	۹,۹۷۲۸	۱۰,۱۳۰۸	۹,۸۳۷۴	۹,۹۸۸۳	۱۰,۴۵۲۲	۱۰,۲۵۰۹	۱۰,۱۸۸۱
LS	۵,۴۱۳۸	۲,۶۵۰۴	۲,۷۴۸۴	۳,۲۵۶۲	۳,۰۰۴۳	۲,۹۴۲۵	۲,۷۶۶۰
LINF	-۰,۱۲۶۵	-۰,۶۶۷۸	-۰,۸۳۱۱	-۰,۲۹۸۷	-۰,۰۸۱۵۴	-۰,۴۴۷۶	-۰,۴۰۰۰
LRL	۴,۶۴۳۶	۰,۵۹۸۲	-	-	-	-	-
LPV	-۱,۲۱۶۸	-	-۱,۲۷۱۱	-	-	-	-
LGE	-۳,۴۱۲۵	-	-	-۲,۰۳۳۹	-	-	-
LRQ	-۱,۶۷۳۳	-	-	-	-۱,۹۷۸۶	-	-
LCC	۲,۸۱۷۰	-	-	-	-	۱,۴۱۸۱	-
IvA	۰,۲۷۶۹	-	-	-	-	-	۱,۷۱۷۰
R^2	۰,۶۹۲۵	۰,۵۷۱۹	۰,۵۷۸۶	۰,۵۹۱۵	۰,۵۹۰۴	۵۸,۰۷	۰,۵۸۵۵
F-statistic	۱۸,۲۶۹۱	۲۶,۰۵۰۱	۲۶,۷۸۱۳	۲۸,۲۴۶۹	۲۸,۱۱۷۸	۲۷,۰۱۱۲	۲۷,۵۵۵۸
Pro	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری

دستیابی به رشد اقتصادی بالا و پایدار، نیازمند شناخت عوامل مؤثر بر آن است. در میان عوامل مختلف مؤثر بر رشد و توسعه اقتصادی کشورها، گردشگری و حکمرانی خوب از جمله عواملی هستند که می‌تواند تأثیر مثبتی بر رشد و توسعه کشورها داشته باشند. از این رو در مطالعه حاضر تأثیر گردشگری و حکمرانی بر رشد اقتصادی با استفاده از آزمون اثرات ثابت بررسی شده است. نتایج حاصل از برآورد مدل نشان می‌دهد که در تخمین هر ۷ الگو متغیرهای تعداد گردشگران وارد شده، نرخ ارز، نرخ تورم، حاکمیت قانون، کنترل فساد و حق اظهار نظر و پاسخگویی تأثیر مثبت بر رشد اقتصادی کشورهای عضو اوپک داشته

اند. از طرفی متغیرهای نرخ تورم، ثبات سیاسی، کارایی و اثربخشی دولت، کیفیت قوانین و مقررات اثر منفی بر رشد این کشورها داشته است. بنابراین می‌توان گفت که کشورهای مورد نظر از طریق توسعه صنعت گردشگری و بهبود شاخص‌های حکمرانی خوب می‌توانند به رشد و توسعه اقتصادی دست یابند. و ازین طریق خود را از اقتصاد تک محصولی و وابستگی به درآمدهای نفتی برهانند. در این زمینه لازم است تا برنامه ریزان و سیاست گذاران به توسعه صنعت گردشگری و شاخص‌های حکمرانی توجه بیشتری داشته باشند و موانع توسعه صنعت گردشگری را تا حد ممکن برطرف کنند.

منابع

- اردکانی، سعید، میر غفوری، سید حبیب اله و برقی، شاهین (۱۳۸۸). شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر سطح رضایت گردشگران خارجی در شیراز با استفاده از تکنیک‌های تحلیل عاملی و تصمیم‌گیری چند شاخه. *فصلنامه مطالعات گردشگری*، شماره ۱۳.
- بختیاری، صادق و یزدانی، مرتضی (۱۳۸۹). بررسی آثار مستقیم و غیرمستقیم گردشگری بر اشتغال. *فصلنامه علوم اقتصادی*، سال چهارم، شماره ۱۳.
- پرتوی، ملوک (۱۳۸۷). تأثیر عملکرد بخش گردشگری بر شاخص‌های کلان اقتصادی طی برنامه سوم توسعه. *مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی*، شماره‌های ۷۷ و ۷۸، صفحات ۱۴-۵.
- حسونود، سمیه و خدا پناه، مسعود (۱۳۹۳). تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی در کشورهای درحال توسعه. *فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان*، سال دوم، شماره ششم، صص ۸۷-۱۰۲.
- رنج پور، رضا، کریمی تکانلو، زهرا و نجفی نسب، میر حجت (۱۳۹۰). بررسی فرضیه توریسم منجر به رشد. *فصلنامه تحقیقات اقتصادی راه‌اندیشه*.
- سامتی، مرتضی، رنجبر، همایون و محسنی، فضیلت (۱۳۹۰). تحلیل تأثیر شاخص‌های حکمرانی خوب بر شاخص توسعه انسانی. *فصلنامه علمی پژوهشی، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، سال اول، شماره چهارم.
- شریفی رنالی، حسین، فرزاد سجادیه خواجهویی و ترابی، افسانه (۱۳۹۲). نقش حکمرانی خوب در جذب گردشگر. اولین همایش الکترونیکی ملی چشم‌انداز اقتصاد ایران.
- صباغ کرمانی، مجید و باسرخا، مهدی (۱۳۸۷). نقش حکمرانی خوب در بهبود کارکرد هزینه‌های دولت؛ مطالعه موردی بخش بهداشت و آموزش کشورهای اسلامی.
- کمیجانی اکبر و سلاطین، پروانه (۱۳۸۷). تأثیر حکمرانی بر رشد اقتصادی در گروه کشورهای منتخب OPEC و OECD. *فصلنامه مدل‌سازی اقتصادی*، سال دوم، شماره ۲، صص ۱-۲۴.
- نوربخش، سید مرتضی و اکبر پورسراسکانرود، محمد (۱۳۸۹). نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی کلان‌شهرها. *اقتصاد شهر*، سال دوم، ویژه‌نامه گردشگری.
- یآوری، کاظم، رضاقلی زاده، مهدیه، آقای، مجید و مصطفوی، سید محمدحسن (۱۳۸۸). تأثیر مخارج توریسم بر رشد اقتصادی کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی (OIC). *مجله تحقیقات اقتصادی*، شماره ۹۱، صفحات ۲۱۹.
- Cortes, I. and M.Pulina (2006), "A further step into ELGH and TLGH for Spain and Italy", <http://www.feem.it/Feem/Pub/Publications/WPapers/default.htm>
- Daryaei, Abbasali, Aliashrafipour, Mohammad, Eisapour, Kamal And Afsharian, Mojtaba. (2012). The Effect of Good governance on Tourism industry Development. *Advances in Environmental Biology*, 6(7): 2046-2052.
- Jeffries, David. (2001). *Governments & Tourism*. Butterworth Heinemann Publications, London.
- Leitão, Alexandra. (2010). Analysis Corruption and the environmental Kuznets Curve: evidence for sulfur. Universidade Católica Empirical Portuguesa, Centro Regional do Porto, *Faculdade de Economia e Gestão, Rua Diogo, Botelho, 1327, 4169-005 Porto, Portugal*.

دانشگاه پلی تکنیک سلیمانیه

اولین همایش بین المللی

برنامه ریزی اقتصادی، توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای

رویکردها و کاربردها (۱۳ و ۱۴ اردیبهشت ماه ۱۳۹۶)

دانشگاه کردستان

- Min, C., & Roh, T. S. (2013). Economic effects and sustainability of cultural tourism. Social Science Research Network Electronic Paper Collection.
- Tugcu, Can Tansel . (2014). Tourism and economic growth nexus revisited: A panel causality analysis for the case of the Mediterranean Region. *Tourism Management* 42 , 207- 212.

